

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

KOMENSKÉHO POJETÍ VÝCHOVY A VZDĚLÁNÍ VE FILOSOFICKÉ REFLEXI A INTERPRETACI JANA PATOČKY A RADIMA PALOUŠE

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7105R056 – Historie se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: Michaela Štěpánová
Vedoucí práce: doc. PhDr. Naděžda Pelcová, CSc.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Michaela Štěpánová
Osobní číslo: P11000556
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Historie se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: Komenského pojetí výchovy a vzdělání ve filosofické reflexi a interpretaci Jana Patočky a Radima Palouše
Zadávací katedra: Katedra filosofie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce se zabývá reflexí výchovy a vzdělání v tvorbě J. A. Komenského. Dále se věnuje výkladu těchto pojmů v dílech českých filozofů Radima Palouše a Jana Patočky. Cílem práce je představit Komenského nejen jako významného pedagoga své doby, ale také jako svérázného filosofa, který chápe výchovu jako cestu k nápravě člověka a světa. Studentka bude postupovat metodou analýzy primární literatury (vybraných Komenského děl) a dále metodou komparace vybraných filosofických interpretací. Student se bude v průběhu příprav a vypracování řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KOMENSKÝ, Jan Amos. Didaktika velká. Brno: Komenium, 1948.

KOMENSKÝ, Jan Amos. Informatorium školy mateřské. Praha: Academia, 2007.

KOMENSKÝ, Jan Amos. Obecná porada o nápravě věcí lidských. Praha: Svoboda, 1992.

KOMENSKÝ, Jan Amos. Didaktika analytická. Praha: Samcovo knihkupectví, 1946.

KOMENSKÝ, Jan Amos. Škola pansofická Jana Amose Komenského. Praha: Beseda učitelská, 1875.

KOŽÍK, František. Světlo v temnotách: Bolestivý a hrdinský život Jana Amose Komenského. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

KRATOCHVÍL, Miloš Václav. Život Jana Amose Komenského. Praha: ČS, 1988.

PALOUŠ, Radim. K filosofii výchovy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

PATOČKA, Jan. Komeniologické studie I., II., III. Praha: Oikoymenh, 1997, 1998, 2003.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Naděžda Pelcová, CSc.**

Katedra filosofie

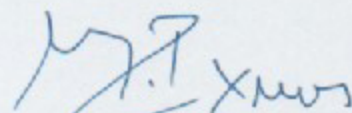
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2013**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2014**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Milan Exner, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2013

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí práce doc. PhDr. Naděždě Pelcové, CSc. za cenné rady a připomínky a za její trpělivý a vlídný přístup při vedení této bakalářské práce. Děkuji také své rodině a nejbližším za trpělivost a podporu poskytovanou během celého studia.

Anotace

Práce se zabývá Komenského výchovou a vzděláním ve filosofické reflexi a interpretaci významných českých filozofů 20. století. Jsou jimi Jan Patočka a Radim Palouš. Je zde ukázáno, jak přistupovali ke Komenského myšlení a co z tohoto myšlení považovali za přínosné. V práci je rozebrán Komenského výchovný koncept, stěžejní dílo Všeobecná porada o nápravě věcí lidských nebo také pojetí člověka a Komenského školy. Celá práce je prochnuta jednou z hlavních myšlenek a to nápravou člověka a světa.

Klíčová slova

Jan Amos Komenský, výchova, vzdělání, Jan Patočka, Radim Palouš, Pansofia, náprava světa

Annotation

This bachelor thesis deals with education of Jan Amos Komensky in reflection and interpretation of two significant Czech philosophers of the 20th century - Jan Patočka and Radim Palouš. This work describes understanding of Komensky's ideas which Patočka and Palouš considered to be the most important. The work is especially focused on Komensky's concept of education, a masterpiece "Všeobecná porada o napravné věci lidských" or conception of men and Komensky's school. The main idea of the work is the redemption of the world and man.

Key words

Jan Amos Komensky, education, Jan Patočka, Radim Palouš, Pansofia, retrieval of the world

Obsah

Obsah.....	7
Úvod.....	9
Život Jana Amose Komenského.....	11
Dětství a mladá léta.....	11
Pobyt v Přerově a Fulneku.....	12
Odchod do Lešna.....	13
Na cestách.....	14
Škola v Blatném Potoku a návrat do Lešna.....	15
Poslední roky.....	16
Význam Komenského v minulosti a nyní.....	16
Jan Patočka.....	18
Základní filosofické myšlenky Komenského vychovatelství a pedagogiky.....	18
Myšlenka panharmonie.....	20
Bacon Verulamský a Komenského Didaktika.....	22
Cusanus a Komenský.....	24
Všeobecná porada.....	26
Pansofie.....	29
Pampaedie.....	30
Komenského otevřená duše.....	31
Opera didactica omnia.....	33

Komenský ve filozofii Radima Palouše	37
Komenského výchovný koncept	37
Komenského škola stáří.....	39
Celek lidského života	41
Komenského pojetí člověka	41
Komenského „racionalismus“	42
Výchova ve stáří.....	43
Svět jako škola.....	44
Encyklopedie	46
Závěr.....	48
Seznam použité literatury:	50

Úvod

Bakalářská práce je zaměřena na reflexi výchovy a vzdělání v tvorbě jedné z nejvýznamnějších osobností českého národa, tedy Jana Amose Komenského. Věnuji se interpretaci výchovy a vzdělání z hlediska dvou českých fenomenologů Jana Patočky a Radima Palouše.

Cílem bakalářské práce je jasně a srozumitelně podat Komenského pedagogické a všenápravné myšlenky, a to cestou interpretace Patočky a Palouše. Komenského snaha o nápravu člověka a světa skrze výchovu a jeho celoživotní výchova by neměly upadnout v zapomnění. Proto si myslím, že každý kdo se zabývá učením či nějakou pedagogickou činností, by s nimi měl být alespoň seznámen. Ačkoliv se škola od dob Komenského změnila, měli bychom se snažit alespoň přiblížit jeho ideálům.

Na začátku práce se zabývám životem a celkovou charakteristikou díla J. A. Komenského. Ač se Komenského život vyznačuje mnohými útrapami, nebrání mu tyto těžkosti v jeho myšlenkovém rozvoji, a především v jeho pedagogických snahách.

V druhé části práce se již věnuji přímo interpretaci Komenského pojetí výchovy a vzdělání v reflexi Jana Patočky a Radima Palouše. Začínám reflexí Jana Patočky, protože ho považuji za jednu z nejvýznamnějších postav komeniologického bádání. On sám se za komeniologa nepovažoval. Z pohledu na jeho celoživotní práce však není sporu, že komeniologem byl. Patočka se zabývá základními myšlenkami Komenského vychovatelství a pedagogiky a filozofy, již Komenského inspirovali. Především se ale zaměřuji na vliv Mikuláše Kusánského. Důvodem je jeho jasně patrný vliv na myšlenky Komenského pansofie. Dílu **Všeobecná porada o nápravě věcí lidských** je věnována také pozornost, podrobněji tedy jejich dvěma částem Pansofii a Pampedii. Velkým tématem typickým pro Jana Patočku je Komenského otevřená duše, jejíž myšlenku formuluje. Závěr práce se zaměřuje na spis *Opera didactica omnia*, který je jakýmsi souhrnem pedagogických spisů Jana Amose Komenského.

Ve třetí části práce se věnuji interpretaci žáka Patočky, Radima Palouše. Ten se na Komenského dívá jako na pedagoga obrovské hodnoty a zabývá se jeho výchovnými koncepty. U Radima Palouše je velkým tématem Komenského škola stáří a jeho pojetí

člověka, kdy se skrze jeho nápravu dá zlepšit i svět. V poslední řadě jsem se soustředila na Komenského svět jako školu a Paloušovo podání Komenského encyklopedismu.

Pro práci jsem u J. Patočky využívala především Komeniologické studie. U R. Palouše jsem zvolila knihy s tematikou dotýkající se Komenského pedagogických myšlenek. Byly jimi například Komenského Boží svět, Čas výchovy či kniha Česká zkušenost.

Život Jana Amose Komenského

Dětství a mladá léta

Jan Amos Komenský se narodil 28. března 1592 měšťanovi Martinu Komenskému a jeho ženě Anně. Přesné místo jeho narození nebylo možno doposud spolehlivě určit, ale mnozí se domnívají, že jím byl nejpravděpodobněji Uherský Brod. Martin Komenský patřil se svou rodinou k jednotě bratrské, a tak byl mladý Komenský vychováván již od dětství v její víře a velmi brzy si zamiloval i její řád. Jeho šťastné dětství ale netrvalo dlouho, když mu ve 12 letech oba dva rodiče krátce po sobě zemřeli¹.

Po smrti rodičů se přestěhoval do Strážnice ke své tetě. Navštěvoval zde bratrskou školu, která však nebyla příliš kvalitní. Zde se seznámil se svým dlouholetým přítelem Mikulášem Drabíkem. Vztahy mezi zástupci evangelické církve a bratry byly velmi dobré a tak si je Komenský brzy osvojil. Poklidný život byl však roku 1605 narušen pádem vojsk Štěpána Bočkaje. Ten chtěl přimět Moravany, aby se připojili k odboji proti Rudolfovi II². Kraj byl zpustošen a Komenský přišel o velkou část svého budoucího dědictví po rodičích.

Roku 1608 se stal žákem přerovské školy, která pro nadaného chlapce znamenala přístup k vyššímu vzdělání pod dozorem moravského biskupa Jana Lanecia³. Nedlouho poté bylo rozhodnuto, že se mladý Komenský stane knězem a dostane biblické jméno Amos. Konečně měl příležitost dohnat na latinské škole, co se dalo. Zejména se soustředil na zlepšení své latiny a na předměty, které byly shrnuty pod pojmem školení humanistické. V neposlední řadě si osvojil také znalost Bible a bratrských spisů.

---

¹ ŘÍČAN, Rudolf. *Jan Amos Komenský: muž víry, lásky a naděje*. Praha: Kalich, 1970, s. 13-14.

² ŘÍČAN, Rudolf., pozn. 1, s. 15.

³ KUMPERA, Jan. *Jan Amos Komenský: Poutník na rozhraní věků*. Ostrava: Amosium servis, 1992. s. 19.

Po tříletém studiu byl Jan roku 1611 vyslán na akademii kalvínského zaměření do Herbornu, kde jeho další myšlení ovlivnil zejména chiliasmus, který sdílel se svým herbornským učitelem filosofie Jindřichem Alstedem.

Komenského touha po studiu ho dále zavedla na nedalekou univerzitu v Heidelbergu, kde se zdržel pouze krátce a odkud se také vydal na svou první návštěvu Amsterdamu⁴.

Pobyt v Přerově a Fulneku

Ve svých dvaadvaceti letech se vzdělaný Komenský vrátil zpět na Moravu. Je stále věrný své Jednotě, které se cítí zavázán, a stává se učitelem na přerovské škole.

Vedle učitelství a kněžství začal již v době studia na herbornské akademii pracovat na slovníku českého jazyka, rčení a přísloví, který však shořel při požáru Lešna. Druhým dílem, kterým se zabýval, bylo **Theatrum universitatis rerum** neboli **Divadlo veškerenstva věcí**, které vznikalo v letech 1616-1618. V neposlední řadě v té době také pracoval na **Theatrum scripturae** (Manuálík aneb jádro celé Bible svaté). Jako kazatel začal připravovat také vlastní sbírku kázání, která se zaměřila především na Krista⁵.

Komenského působení v Přerově trvalo do roku 1618. Poté byl vyslán do Fulneku jako správce školy a sboru. Zde se také oženil s mladou Magdalenou Vizovskou, díky níž se sblížil s ostatními měšťanskými rodinami. Poklidná doba však netrvala dlouho, neboť roku 1618 došlo k českému povstání. Kvůli Komenského aktivní obraně Fridricha Falckého byl po bitvě na Bílé hoře ohrožen perzekucí a koncem roku 1621 byl donucen opustit Fulnek a začít se skrývat. Nejdříve se vydal do Žerotína, ve kterém však nemohl zůstat příliš dlouho, neboť i zde se vyskytli zrádci, kteří císaři donášeli. Jeho útočištěm se nakonec stal Brandýs nad Orlicí. Mezitím mu ve Fulneku zemřeli na mor oba synové a manželka Magdaléna.⁶

---

⁴ ŘÍČAN, Rudolf., pozn. 1, s. 19.

⁵ ŘÍČAN, Rudolf., pozn. 1, s. 20-21.

⁶ KOŽÍK, František. *Světlo v temnotách: Bolestivý a hrdinský život Jana Amose Komenského*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970. s. 43.

Komenský ve svém dočasném útočišti začal psát *Labyrint světa a ráj srdce*, ve kterém chtěl ukázat „*marnost všeho lopocení zde na zemi*“⁷ a který věnoval pánu Karlovi ze Žerotína.

Odchod do Lešna

V Brandýse nad Orlicí se také sblížil s rodinou Cyrilovou, jejichž dceru Dorotku si posléze na podzim roku 1624 vzal za manželku. Nedlouho poté se Komenský zúčastnil tajného sjezdu bratrských kněží, kteří ho pověřili úkolem, aby přešel polské hranice a prozkoumal místa, kam by se čeští bratři mohli schovat před pronásledováním.⁸

Nakonec se Komenského rodině dalším domovem stalo polské město Lešno, které patřilo snášelivému šlechtici Rafaelu Leszcynskému. Komenský s sebou do Lešna vzal také dívku, která trpěla záchvaty a pronášela věštby. Byla jí Kristina Poniatowská.⁹

Komenského práce v Lešně neustávala a zaměřoval se především na tvorbu pedagogicko-reformního charakteru. „*Připravovaný česky psaný celek s pracovním názvem Ráj český či Ráj církve se rozzelenávající měl zahrnout obecnou didaktickou část a v návaznosti na ni jednotlivé učebnice a příručky.*“¹⁰ Avšak do konce roku 1632 byla dokončena pouze **Didaktika česká** a **Informatorium školy mateřské**. Dokončenou knihou, která v Lešně vyšla roku 1631, byla **Brána jazyků otevřená**.¹¹ Rok po dokončení **Didaktiky** ji začal Komenský přepracovávat do latinské podoby. Ta vyšla o pět let později pod názvem **Didactica magna**. V této době také začal pracovat na své pansofii, která měla představovat především „*novou filozofii výchovy, shrnující podstatu věcí a zároveň podávající návrhy na reformu vzdělanosti.*“¹²

---

⁷ KOŽÍK, František., pozn. 6, s. 49.

⁸ KOŽÍK, František., pozn. 6, s. 53.

⁹ KOŽÍK, František., pozn. 6, s. 56-57.

¹⁰ KUMPERA, Jan., pozn. 3, s. 62.

¹¹ Tamtéž, s. 62.

¹² KUMPERA, Jan., pozn. 3, s. 69.

Mezitím se mu narodila dcera Dorotka Kristina a Komenský musel přijmout místo na lešeňském gymnáziu, aby zaopatřil svou rozrůstající se rodinu.¹³ Komenskému pomalu přibývaly další povinnosti, mezi něž se například řadil dozor nad studující mládeží a tiskárnou. Jeho vážnost v Lešně posléze vzrostla po vypuknutí morové epidemie, kdy téměř přes noc vydal příručku popisující způsob zacházení s nakaženými.¹⁴

Na cestách

Roku 1641 Komenskému přišla nabídka od Samuela Hartliba z Anglie. Komenský se tehdy rozloučil s rodinou, do které přibyla další dcera Bětuška, a vydal se na cestu.

V Anglii se mu velmi zalíbilo a již si představoval rozšíření myšlenky mírového uspořádání světa a zavádění nových škol a učebnic s obecně srozumitelnými definicemi.¹⁵ Zemi však brzy zachvátila občanská válka a nebylo bezpečné se v ní nadále zdržovat, proto se Komenský rozhodl přijmout pozvání od Ludvíka de Geera ze Švédska.

Ve Švédsku se Komenskému dostalo přívětivého přivítání a ve dnech 14. -17. září 1642 byl ve Stockholmu přijat kancléřem Axelem Oxenstiernou, od něhož přišla nabídka reformy švédského školství. Komenský se však snažil diplomaticky vymluvit na své závazky v Anglii a posléze na to, že reformu by měli provést domácí vzdělanci, ne on, cizinec. Nakonec mu Oxenstierna nabídl kompromis. Komenský se měl s rodinou usadit v pruském městě Elbingu. Pracoval zde velmi usilovně, avšak pod tlakem, neboť sepsání slíbených učebnic šlo pomalu. V Elbingu vytvořil rozsáhlé dílo **Nejnovější metoda jazyků**. Náležely sem také počátky práce na **Všeobecné poradě o nápravě věcí lidských**.¹⁶

---

¹³ KOŽÍK, František., pozn. 6, s. 60.

¹⁴ KOŽÍK, František., pozn. 6, s. 64.

¹⁵ KOŽÍK, František., pozn. 6, s. 75-76.

¹⁶ KUMPERA, Jan., pozn. 3, s. 93.

V Lešně mezitím zemřel biskup Justin a jednota bratrská si zvolila za jeho nástupce samotného Komenského. Pobyt v Elbingu tedy pro Komenského skončil a spolu s rodinou se vracel zpátky do Lešna. Bohužel brzy po návratu mu zemřela milovaná manželka Dorotka a na starosti mu zůstaly dcery Dorotka Kristina, Alžběta a Zuzanka s malým Danielem. S velkým zármutkem začal psát Kšaft umírající matky jednoty bratrské. Devět měsíců po smrti druhé manželky se Komenský oženil naposledy a vzal si mladou Janu Gajusovou, se kterou už další děti neměl, ale která se o ty jeho starala s láskou.¹⁷

Roku 1648 byl uzavřen Vestfálský mír, po kterém se naděje na vrácení Komenského do vlasti vytratily. Po vyhlášení míru se sešli představitelé jednoty bratrské v Lešně a rozhodli se pro její zachování. Tuto zprávu měl jet do Uher oznámit Komenský, a tak se na jaře 1649 vydal na cestu. Dorazil do Blatného Potoka, kde se setkal s kněžnou Zuzanou, která si přála Komenského usazení v Potoku a jeho pomoc při budování novodobé školy. Komenský tuto nabídku přijal s nadšením, neboť mohl budovat školu vševědnou již od samého základu. V té době mu bylo již 60 let.

Škola v Blatném Potoku a návrat do Lešna

V Blatném Potoku se setkal s velkou netrpělivostí šlechtických rodičů, kteří si představovali vzdělání svých dětí téměř přes noc. Po zdejším tříletém pobytu se však ukázalo, že šlechta ani zdejší učitelé jeho snahu nepochopili, a tak se rozhodl sáhnout k jiné metodě. Byla to divadelní představení. I přes veškeré spory s tamními učiteli, opustil Blatný Potok až na jaře. Od kněžny Zuzany dostal plnou moc na uvedení svých divadelních představení. Po uvedení několika kapitol z jeho Brány jazyka se setkal s úspěchem, díky němuž nakonec sestavil seznam doporučených her a připravil pro ně řád. Svou poslední hru připravil na počest kněžně Zuzaně při příležitosti svého odjezdu zpět do Lešna koncem května 1654. Z Blatného Potoka si přivezl svou nově pojatou učebnici **Orbis Pictus** a plánoval dokončit spis **Šťěstí národa**.¹⁸

Komenského pobyt v Lešně netrval příliš dlouho díky švédsko-polské válce. Postavení Lešna nebylo příliš dobré, neboť zde bylo hodně cizinců a nekatolíků, kteří

---

¹⁷ KOŽÍK, František., pozn. 6, s. 108-112.

¹⁸ KOŽÍK, František., pozn. 6, s. 118-125.

se stali terčem katolických lidových vojsk. Komenský však zpočátku odmítal utéci, neboť měl stále víru, že Lešno napadeno nebude. Avšak na Velikonoční neděli bylo město zachváčeno požárem a Komenský svolil kvůli rodině k útěku pod ochranu Václava z Budova. Požár trval tři dny a téměř veškerá Komenského práce shořela.¹⁹

Poslední roky

Komenský byl ve své neutěšené situaci nakonec zachráněn pozváním do Amsterdamu od Vavřince de Geera, a proto se znovu vydal na cesty. V Amsterdamu byl přijat velmi vlídně, mohl si pozvat celou svou rodinu a jeho hostitel se velmi zajímal o didaktické spisy a knihy vševědné. Byla mu nabídnuta i profesura, ale tu Jan Amos odmítl a věnoval se soukromému doučování synů měšťanských radních.

V Amsterdamu také vydal první spis **Škola na jevišti**, práci **Opera didactica omnia** a v Norimberku mezitím vyšel **Svět v obrazech** jako nový druh školní učebnice.²⁰ Opět se zaměřil na dokončení všenápravného projektu, a to pro nás nejzajímavější - **Vševýchovy a Všenápravy**.

Přestože Komenského ke konci života sužovaly nemoci a v roce 1670 díky mozkové mrtvici částečně ochrnl, neztratil zájem o dění kolem sebe. 15. listopadu stejného roku Jan Amos Komenský zemřel a byl pohřben v zastrčeném kostelíku v městečku Naardenu.

Význam Komenského v minulosti a nyní

Chápání Jana Amose Komenského se postupem času proměňovalo. Tím, co ho zpočátku učinilo nejvíce známým, byly jeho učebnice jazyků. Evropský vzdělaný svět je přijal s nadšením a oslavoval Komenského jako dovedného učitele jazyků. Působivým nápadem bylo především spojit jazykovou výuku s reáliemi a sloučit běžnou zkušenost s výrazy v mateřském a cizím jazyce. Díky tomuto svému učitelskému umu byl brán také jako bystrý didaktik.²¹

---

¹⁹ KOŽÍK, František., pozn. 6, s. 133-135.

²⁰ KOŽÍK, František., pozn. 6, s. 139-140.

²¹ PALOUŠ, Radim. *Komenského Boží svět*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-042-5615-5., s. 10.

Původní účel Komenského školství zůstal opomenut. Škola měla hlavně sloužit k formování člověka v uspokojování potřeb dobových společností a v kulturním využití. Nebyla Komenského plánovaným nástrojem k napravení poměrů ve společnosti. Jeho výchova a vzdělání „jsou tu pro přivedení lidstva k věku univerzální harmonie“²². Komenského tedy nelze brát za pouhého didaktika, ale je na místě ho považovat za myslitele „harmonické lidskosti jako takové“²³.

V 19. století se objevuje nové chápání Komenského. Již není brán jen jako vynálezce didaktické obratnosti, ale je mu porozuměno i jako mysliteli výchovy. Dalším mezníkem na počátku 20. století k výraznějšímu pochopení Komenského přispěla filozofická interpretace díla, které se věnovali Jan Patočka a Klaus Schaller.

Poslední filozofické interpretace již nevidí Komenského jen jako autora didaktiky, který říká, jak opatřit člověka náležitými vlastnostmi a správně člověka vybavit pro jeho každodenní život. Náhle je zdůrazňováno, že nejde o člověka, ale že jde o osud celého světa. O člověka by mělo jít pouze v případě, že by v osudu světa měl hrát významnou roli.

Závěrem je nutné shrnout proces chápání Komenského. Zpočátku byl Komenský hlavně učitelem jazyků, následně začal být uznáván jako didaktik a poté nastala doba jeho ocenění především po stránce pedagogické a vychovatelské. Současné reflexe nevidí Komenského jen jako didaktika výchovy, ale především jako filozofa světové všenápravy.²⁴

---

²² PALOUŠ, R., pozn. 21, s. 10

²³ PALOUŠ, R., pozn. 21, s. 10.

²⁴ PALOUŠ, R., pozn. 21, s. 11-13.

Jan Patočka

Jan Patočka byl světově známým českým filosofem, který se zabýval nejen filosofií dějin a fenomenologií, ale také se věnoval dílu Jana Amose Komenského. Jeho nadšení pro Komenského myšlení nebylo pouze krátkého trvání, nýbrž bylo objektem jeho zájmu téměř třicet let. V této době pracoval Patočka na spisech shrnujících Komenského filosofii a pokoušel se o její výklad a pochopení.

Základní filosofické myšlenky Komenského vychovatelství a pedagogiky

Podle Jana Patočky se porozumění Komenského výchovy neobejde bez přiblížení jeho doby a myšlenkových proudů, na něž navazoval, nebo se proti nim kriticky vymezoval.

Počátkem 17. století se uskutečnila změna ve způsobu nazírání na člověka, na jeho vztah k přírodě, společnosti a také k sobě samému. Touto změnou byla racionalizace směřující programově k celku. Začal také sílit odpor k tradičnímu pojetí přírody, která člověku nedávala praktické výsledky a nepomáhala mu naplnit jeho poslání. Jasnou formu tomuto vztahu mezi přírodou a člověkem dal Francis Bacon z Verulamu, který jej jasně ohraničil. Vlastním posláním člověka je podříditi si přírodu a být jejím pánem.²⁵

Dalším myslitelem, který měl vliv na pojetí přírody, byl Descartes, který na ni pohlížel jako na něco chladného a neživého. Do centra dění se však nedostávalo pouze zkoumání přírody, ale také se analyzoval vztah člověka ke společnosti, kdy mělo být společenské těleso podrobena chladně objektivnímu rozboru. Účelem racionálního poznání je tedy rozšíření možností člověka ovládat přírodu a společnost. Člověk je stále zasazen do kosmického plánu, není z něho vyjmut a mění se pouze jeho role v něm.

---

²⁵ PATOČKA, Jan. Základní filosofické myšlenky Jana Amose Komenského v souvislosti se základy jeho soustavného vychovatelství. In: SCHIFFEROVÁ, V., eds. *Komeniologické studie: soubor textů o J. A. Komenském. 1. díl, Texty publikované v letech 1941-1958*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1997, s. 258-283. ISBN 8086005526. S. 258-260.

Není již pouhým pasivním příjemcem, ale stává se z něj aktivní spolupracovník, který se podílí na vytváření tohoto kosmického plánu. Tímto aktivním podílením získává člověk větší svobodu a samostatnost.²⁶

Zvyšuje se vzdělanost a osvícenství člověka, které jsou pojaty jako jeho úkol ve světovém celku.²⁷ Ukazuje svou povahu bytosti nadřazené celé přírodě.

Jan Amos Komenský se „racionalizaci“ také nevyhnul. Díky jeho myšlenkám, které vedly k racionalizaci výchovy, vznikla první skutečná soustava pedagogických pojmů, bez kterých by nebyla možná moderní školská a pedagogická praxe. Zpočátku stál Komenský ve svém vzdělanostním nadšení na stanovisku středověké pasivity. Jeho první encyklopedie chce učit moudrosti, skromnosti a oddanosti. Toto encyklopedické vědění nemělo podporovat marnou zvědavost člověka, ale mělo mu ukázat, jak je člověk sám o sobě pouze porušením, slabost a jak veškerá náprava může pocházet pouze od Boha. V této první fázi Komenského prací se může zdát, že jsou protknuty velkou mírou rezignace. Avšak Patočka nevidí Komenského jako člověka, který rezignuje. Naopak je Patočkou obdivován za jeho optimistický přístup k člověku. Člověk má totiž stále naději na svou nápravu. Díla tohoto období jsou **Labyrint světa a ráj srdce** nebo **Hlubina bezpečnosti**.

Prostředek nápravy člověka vidí Komenský ve výchově. Výchova jako jediná z činností člověka není marná, naopak se neuzavírá a nemá centrum sama v sobě. Je jakýmsi překonáváním, proměnou a přípravou. Komenský chápe výchovu velmi široce, zahrnuje do ní všechny činnosti, které mají charakter přípravné proměny lidského života. A právě výchova představuje východisko z labyrintu světa.²⁸

Školou moudrosti je pro Komenského svět, který člověku ukazuje přístupnou činnost, díky níž může ve světě existovat a působit s jeho celkovým smyslem. Na této myšlence Patočka ukazuje, že cesta k nápravě světa vede přes filozofii výchovy

---

²⁶ Tamtéž, s. 258-260.

²⁷ Tamtéž, s. 258-260.

²⁸ PATOČKA, Jan, pozn. 25, s. 262-263.

a poukazuje na roli vychovatele a učitele, kdy vychovatel a učitel musí mít neustále na zřeteli svět a postavení člověka v něm.²⁹

Patočka také příkládá význam Komenského přirozené výchovné metodě. Setkáváme se tu s důležitou zásadou celkovosti a celistvosti, které ve vyučování vede k dvěma důležitým důsledkům.

Jedním z nich je ten, že vyučování musí mít vždy na zřeteli celek a být encyklopedické. Druhý důsledek se zabývá stavbou učebnic pro národní školu, kdy je látka v nich zjednodušená a přístupná dětskému chápání, podána v různých podobách podle stupně dětského vývoje. Stejný princip nacházíme i pro vyučovací jazyk, protože v jazyce je obsaženo všechno naše vědění, odráží se v něm celek univerza a ukazuje mimo sebe, neboli má předmětnou dimenzi. Podle Komenského má být vyučovací jazyk orientován věcně a encyklopedicky. K jeho vytvoření přispěl spis **Dveře jazyků otevřené**.³⁰

Komenského tvorba byla ovlivněna mnoha mysliteli. Mezi již zmíněným Descartem a Baconem z Verulamou to byl také Campanella.

Myšlenka panharmonie

U Campanelly a Bacona nacházel pokus o nový celkový myšlenkový systém, který se stavěl proti tradiční scholastice velmi kriticky, a jehož účelem bylo vytvořit střed mezi výlučně filosofickým nebo dogmaticky teologickým směrem a přispět k praktickému napravení lidských věcí. Pojetí člověka bylo taktéž změněno. Člověk již opět nebyl nikým pasivním, ale stal se aktivní bytostí, která mění přijaté jsoucnou podle jeho určení. Bylo tedy jasné, že samotná vychovatelská soustava musí projít celkovou reformou lidského vědění a že bude potřeba metodického vodítka.³¹

---

²⁹ PATOČKA, Jan. Filosofické základy Komenského pedagogiky. In SCHIFFEROVÁ, V., eds. *Komeniologické studie: soubor textů o J. A. Komenském. 1. díl, Texty publikované v letech 1941-1958*. 1. vyd. Praha: Oikoyomenh, 1997, s. 164-231. ISBN 8086005526. S. 183.

³⁰ PATOČKA, Jan., pozn. 29, s. 190.

³¹ PATOČKA, Jan., pozn. 25, s. 265.

Komenský se rozhodl pro svou filozofickou a didaktickou soustavu použít vodítko myšlenky všeobecné harmonie (panharmonie), tedy univerzálního paralelismu. Komenský myšlenku panharmonie chápal asi takto: svět je uskutečněním idejí božské mysli a tyto ideje jsou v různých podobách všude na světě. Tyto ideje jsou v různých světech vykládány a vyjadřovány pokaždé svým specifickým způsobem, ale samotné ideje zůstávají stejné. Podle něj se realita staví po vrstvách a „stavební kameny“ reality se získávají postupně, přičemž pro člověka je nejbližší získávání těchto „kamenů“ prostřednictvím přírody. Od přírody lze tyto základní pojmy převést do jiných oborů, čímž se ukáže všeobecný paralelismus. Metodou panharmonie neboli synkretickou metodou, jak ji nazývá Komenský, je především vytvořena „přirozená metoda“ umělého vyučování.³²

Nezbytným bodem pro didaktiku je pevně stanovit její cíl, který má být vyvozen z povahy člověka, světa a nakonec z povahy vyučování. Poté jsou důležité prostředky, které mají být vyvozeny z paralelismu. Jsou jimi základní zákony vývoje bytostí v přírodě a pravidla lidských dovedností v umění. Pořádek daný povahou věcí pak ovlivňuje způsob použití prostředků k jednotlivým účelům. Ani školská organizace není plánovaná jinak než v souladu s rozvrhem cílů a prostředků, a díky tomu je všeobecného rázu. Didaktika je tedy učebnice s encyklopedicko-pansofickým zřetelem, kdy je učivo tvořeno celkem probíraného z určitého hlediska a každý vyšší stupeň pracuje s tím, čeho již bylo dosaženo dříve.³³

Patočka se také zaměřuje na pansofické myšlenky v Komenského **Všeobecné poradě o nápravě věcí lidských**, kde ji charakterizuje jako dílo skutečně univerzální, patřící celému lidskému pokolení, řešící všechny jeho touhy a problémy. Je to dílo, které je dostupné nejen dospělému, ale přináší výklad i nedospělému. Výklad přistupuje k prvnímu „možnému světu“, jímž je svět naší mysli a zmiňuje se o „přirozeném světle“, jež osvětluje mysl každého člověka. „Možný svět“ obsahuje soubor všech jednoduchých idejí, na jejichž podkladě můžeme věci pochopit.³⁴

---

³² PATOČKA, Jan., pozn. 25, s. 265-266.

³³ PATOČKA, Jan., pozn. 25, s. 263-267.

³⁴ PATOČKA, Jan., pozn. 25, s. 270.

V Komenského výchovném plánu je člověk také brán jako aktivní a činorodá bytost. Komenského výchova není žádný soubor návodů, nýbrž předpokládá spontánní a volně se vyvíjející lidskou bytost, jejíž výchova pomůže najít cestu v bludišti světa. Aktivita, jež je tu tolik zmiňovaná, je zásahem do vnějšího světa, aktivitou jazyka, společenského styku a práce. Komenský vybudoval svou soustavu na ryze filosofickém základu, a to na kosmické harmonii. Nalezneme zde zachycen celý pojmový rozvrh pedagogického oboru, všechny jeho základní kategorie a v neposlední řadě jejich vztahy a problémy.³⁵

Bacon Verulamský a Komenského Didaktika

Vliv Bacona z Verulamů na myšlení a dílo Komenského je předmětem mnoha úvah a studií a Jan Patočka se ve svých pracích věnuje jejich zhodnocení.

Patočka se zaměřuje především na články Jána Kváčaly a J. Rebera, kteří se zabývali vlivem Bacona na Komenského **Didaktiku**. Kváčala zastával názor, že má Komenský s Baconem společný pouze smysl pro praktično a jeho úcta k Baconovi je pouze ve slovech, kdy mu děkuje za přijatou pomoc a uznává jeho opačné názory.³⁶

J. Reber však našel nejméně 13 bodů, v nichž se shoduje Komenského Fyzika s Baconem. Tato shoda se netýká pouze fyzikálních stanovisek, ale týká se také důležité teorie pohybů související se základními představami o rozvržení univerza s teorií prostoru, času a příčinnosti.³⁷

Samotná Česká didaktika měla být využita při reformě během návratu Komenského z exilu do jeho vlasti. Byl zde však problém, že byla napsaná většinou německy, a tudíž bylo jeho plánum vyložit ji česky. V průběhu tohoto procesu se tvořila Didaktika nová, navrhuující způsob jak se rychle, příjemně a spolehlivě vyučovat a učit.

---

³⁵ PATOČKA, Jan., pozn. 25, s. 278-282.

³⁶ PATOČKA, Jan. Bacon Verulamský a Komenského Didaktika. In: SCHIFFEROVÁ, V., eds. *Komeniologické studie: soubor textů o J. A. Komenském. 1. díl, Texty publikované v letech 1941-1958*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1997, s. 151-159. ISBN 8086005526. S. 151-153.

³⁷ PATOČKA, Jan., pozn. 36, s. 154.

Práce na **Didaktice** trvala 3 roky a Komenský během té doby Bacona studoval. Otázka tedy je, zda z jeho myšlenek nakonec něco opravdu převzal. Patočka uvádí, že Komenský od Bacona nepřevzal filosofickou soustavu a zcela se zříká baconovské induktivní metody. Důvodem je, že Bacon neuvedl kritérium pro počet pokusů, jenž se mají provést. Pozorování tedy může probíhat stále dokola a dokola, aniž bychom se dostali ke klíčovému poznání.³⁸

Ohledně Baconova vlivu na Komenského uvádí Patočka ještě jednoho autora. Je jím Č. Stehlík, který se věnoval spojitostmi mezi Komenského pansofií a Baconem. Při svém studiu našel mnoho shod, které stojí za uvedení. První dva shodné názory obsahují myšlenku uskutečnit inventář všeho dosavadního vědění, který je poté nucen podrobit revizi všeho dosavadního vědění. Další shodou je, že metoda jako nástroj mnohonásobně zvyšuje sílu ducha. A v neposlední řadě, že přirozenost věcí je nutné převést na základní prvky podobně jako jazyk na stavbu hlásek.³⁹

Jak je uvedeno, shodu mezi Komenským a Baconem lze najít. Zatím nebyla zmíněna myšlenka, která je obsažena v **Didaktice** a je bezpochyby baconovská. Tím je myšlenka o analogii mezi správnou metodou a strojem, znásobující síly ducha. Celá 13. kapitola **Didaktiky** se zabývá pojmem pořádku, „*na němž závisí úspěch vyučování, neboli pojmem přirozené metody ukazuje, jak je tento řád, tato umělá konstrukce, dovoluje člověku zvládat úkoly, na něž jinak jednotlivci nestačí přirozenými silami.*“⁴⁰ A v čem se tedy Bacon a Komenský shodují?

Patočka poukazuje, že se zde oba myslitelé ukazují jako nadšení zastánci premechanismu, což je jakési vědomí, že stroje, mechanismus, tvar a pohyb jsou rozhodující přírodní kategorie. Avšak tyto kategorie nejsou doposud pochopeny ve své vlastní matematicko-fyzikální podobě. Komenský mají i stejné cíle, k jejichž dosažení však volí každý jinou metodu. Bacon chce dospět k vyvedení člověka z upadlého stavu a jmenovat ho vládcem nad veškerým stvořením pomocí vědění a Komenský chce té samé věci dosáhnout výchovou. Nepořádek a úpadek člověka má být zvládnut

---

³⁸ PATOČKA, Jan., pozn. 36, s. 155-156.

³⁹ PATOČKA, Jan., pozn. 36, s. 156-157.

⁴⁰ PATOČKA, Jan., pozn. 36, s. 157.

metodickou prací ve škole, což je podle Komenského místo, kde se nový a univerzální člověk stává pánem přírody.⁴¹

Z Patočkovi interpretace vyplývá, že Komenský Baconem ovlivněn byl. Nebyly to však pedagogické práce, nýbrž spisy filosofické, kde přemýšlí, jak u padlého tvora znovu upevnit sebedůvěru a sebevědomí a jak mu dát nový postoj k světu.⁴²

Cusanus a Komenský

Bacon z Verulamou nebyl jediným myslitelem, který ovlivnil Komenského myšlení. Dalším z nich byl Mikuláš z Kusy. Poprvé se s jeho myšlením Komenský setkal po návratu ze studií, když se mu do rukou dostalo dílo norimberského lékaře Ulricha Pindera Duchovní zrcadlo lidského štěstí, které bylo souborem děl Mikuláše Kusánského. V období, kdy se Komenský oddával rezignaci a odvracel se od světa, mu Kusánského inspirativní myšlení pomohlo tuto dobu překlenout a zahájit období nové. Mikuláš Kusánský posílil v Komenském především lullovské, světelné a „pythagorejské“ spekulace, které byly rozšířené ve středověku.

Komenského útěšné spisy se vyznačují rozvedením a transpozicemi Kusánského spekulativních obrazů. Například ústředním obrazem **Hlubiny bezpečnosti** je obraz o světě jako o kolu, které je „v tím prudším pohybu, čím dále je od centra“⁴³.

Myšlenka srovnávání světa se školou, v němž se člověk připravuje na pochopení celku a pravdy, byla důležitým krokem vpřed. Patočka dokládá, že právě tato myšlenka Komenskému pomohla koncipovat jeho vychovatelskou nauku a zároveň se stala ústřední myšlenkou všeobecné nápravy věcí lidských. Tato výchova a náprava však předpokládá vědění, která půjde od částečnosti k celkovému a kterou Komenský nazývá

---

⁴¹ PATOČKA, Jan., pozn. 36, s. 157-158.

⁴² PATOČKA, Jan., pozn. 36, s. 158.

⁴³ PATOČKA, Jan. Mezihra na prahu moderní vědy: Cusanus a Komenský. In: *Komeniologické studie: soubor textů o J. A. Komenském. 2. díl, Texty publikované v letech 1959-1977*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1998, s. 134-148. ISBN 80-86005-03-4. S. 138.

pansofie.⁴⁴ Komenský tedy přichází se systémem, který je naprosto všeobecný a demokratický. V tomto se Komenský staví proti aristotelismu i přesto, že z něj přebírá určité prvky.⁴⁵

Prvním Komenského krokem bylo koncipování všeobecné didaktiky, která byla založená na teologii člověka a na úvaze o poměru mezi přírodou a uměním. „*Aristotelismus viděl vztah mezi přírodou a uměním ve znamení protikladu, tedy umění má přírodní základ, ale umění nemůže vyrůst samo od sebe bez vědomého úsilí.*“⁴⁶ Komenský tuto Aristotelovu myšlenku přebírá, ale vidí v přírodě a umění také různé způsoby rozvinutí toho samého základu. Z tohoto základu vyplývá, že z určitých pravidel platících o přírodním dění a umění, může přesně vyvodit zásady svého vychovatelství. Úvahy o poměru mezi natura a ars patřil také k oblíbeným námětům u Kusánského.⁴⁷

Dalším filosofickým problémem byl obsah učiva. Pokud měla být didaktika základním kamenem k nápravě věcí lidských v duchu pravého křesťanství, musel být tento obsah reformován. Patočka opět dokládá, jak se Komenský inspiroval Kusánským, když se opíral o trinitaristickou tradici. Komenského vševěda chce hledat ve všem, co existuje, absolutno. Myšlenka, že principy nejsou dva, ale tři, vedla Komenského k reformě metafyziky.

Metafyzika je dílem sice malým, ale velmi zajímavým. Přesto, že je pouhým náčrtem, nalézáme zde Komenského originální dělení metafyziky, která nemá u jeho současníků obdoby. Rozděluje ji na všeobecnou a speciální část. Obecnou část dělí na dvě a speciální část dělí „*v nauku o substanci a akcidencích a v soubor obecných axiomat, sloužících za pravidla poznání věcí*“⁴⁸. Komenský ve svém pojetí metafyziky

---

⁴⁴ PATOČKA, Jan. *Aristoteles, jeho předchůdci a dědicové: Studie z dějin filosofie od Aristotela k Hegelovi*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1964, s. 331-333.

⁴⁵ PATOČKA, Jan., pozn. 43, s. 138.

⁴⁶ PATOČKA, Jan., pozn. 44, s. 333.

⁴⁷ PATOČKA, Jan., pozn. 43, s. 139.

⁴⁸ PATOČKA, Jan., pozn. 43, s. 140.

zařadil do aristotelského rámce obsah rozhodně nearistotelský, kdy celkový obraz této metafyziky připomíná silně emanaci z původní jednoty a návrat k ní.

Kusánský neovlivnil Komenského pouze v metafyzice, ale Patočka ve svém díle **Mezihra na prahu moderní vědy** uvádí také jeho vliv na Komenského **Fyziku**. Oba dva myslitelé se shodují především v bodě o provedení trojitosti principů hmoty, ducha a světla. V těchto bodech je jeho fyzika novou. I přesto, že ve **Fyzice** opomíjí všechny otázky moderní mechaniky 17. století, není dílem, které by nemělo žádnou cenu. Přispívá především k porozumění světa, jak jej viděl Komenský, tedy „svět živý a uspořádaný, plný smyslu a rozprostřený po různých úrovních, které jsou na sobě sice závislé, ale mají svou určitou autonomii“⁴⁹.

Ani myšlenka pansofie není konstruována bez Kusánského vlivu. Patočka poukazuje na to, že vyložení pansofického ideálu v **Pansophiae prodromus** má pro nás zásadní význam. Komenský se v něm snaží zdůvodnit potřebu pansofického díla z požadavků, které klade doba. Opakuje zde svou myšlenku o jednotě dovedností a přírody. Avšak z myšlenky, že protiklady mají také svou jednotu a že nenalezneme ve světě definitivní opozice a rozkoly, vyvozuje Komenský obecný důsledek přispívající k mnohem jasnějšímu světu. A jestliže není nějakých nepřekonatelných protikladů, vyplývá z toho všeobecná harmonie.⁵⁰

Jan Patočka považuje Jana Amose Komenského za jednoho z nejzajímavějších myslitelů 17. století, který si klade za úkol obrodu lidského pokolení novou organizací výchovy, přičemž je výchova chápána jako „sám základní vztah člověka k absolutnu a absolutna k člověku“⁵¹.

Všeobecná porada

Všeobecná porada o nápravě věcí lidských Jana Amose Komenského byla dlouhou dobu považována za dílo ztracené, či dokonce neexistující. Bylo to však jen do té doby, než byl objeven její rukopis ukrajinským slavistou Dmytrem Čyževzským. Jan

---

⁴⁹ PATOČKA, Jan., pozn. 43, s. 145.

⁵⁰ PATOČKA, Jan., pozn. 43, s. 146.

⁵¹ PATOČKA, Jan., pozn. 43, s. 148.

Patočka a Čyževský byli přátelé již z dob svých studií u Edmunda Husserla, a tak není podivu, že si o Všeobecné poradě dopisovali. Patočka vnímal Všeobecnou poradu jinak než ostatní komeniologové. Byla jimi totiž považována za jakýsi nesmysl a utopii, která v sobě nenese nic zásadního pro společnost. Jan Patočka ji však vidí jako jedno z nejrozsáhlejších a myšlenkově nejbohatších děl 17. století. Projekt, který měl univerzalistický charakter a chtěl svého cíle dosáhnout reformou tří základních složek lidskosti, které člověka dělají člověkem. Byly jimi filosofie, politika a náboženství, lidská moudrost, lidské chtění a lidské doufání. Onen univerzalizmus u Komenského je Patočkou chápán jako život v celku, ve všem a ve všech. Je pro něj charakteristické směřovat veškeré lidské myšlení k jednotě, harmonii a celkovosti. A protože je u Komenského celý život školou, formování člověka k univerzalitě probíhá neustále a po celý život.⁵²

Patočka ve své knize „*Aristoteles, jeho předchůdci a dědicové*“, v kapitole o Všeobecné poradě uvádí, že je tato encyklopedie myšlena jako odpověď na problém jednoty lidského vědění. Vědění má člověka činit členem univerzálně reformovaného společenství a díky tomu má encyklopedie pro společnost značný praktický význam. Encyklopedie usiluje o harmonické spojení křesťansko-teleologického pojetí s konstruktivním racionalismem.⁵³

Z tohoto teleologického myšlení vznikla idea, že lidské myšlení by nemělo smysl, pokud by se nerealizoval jeho ideál. Je tím myšleno jednotné vědění. Komenského encyklopedismus je proti encyklopedismu osvícenských myslitelů nábožensky zakotvený. Podstatnou ideou Komenského pansofie je vytvořit dílo, které by bylo encyklopedií, ale zároveň i souhrnem učebnic, jež by shrnovaly všechno, tedy celý světový celek.⁵⁴

---

⁵² PATOČKA, Jan., Náčrt pedagogického universalismu J. A. Komenského. In: *Komeniologické studie: soubor textů o J. A. Komenském. 3. díl, Nepublikované texty*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2003, s. 190-218. ISBN 80-7298-079-3. S. 190-205.

⁵³ PATOČKA, Jan., pozn. 44, s. 343.

⁵⁴ PATOČKA Jan., pozn. 52., s. 190-205.

Tímto ideálem jednotného vědění se postavil Komenský proti tradičnímu aristotelismu a proti učení soudobých filozofů. Komenský se snažil najít vhodné cesty k vyjádření svých myšlenek. Nastaly dvě fáze sepisování pansofických prací, kdy je první motivována především obecnou antropologií, cílem člověka a jeho životem vůbec. Pansofie je v této době součástí vychovatelství a je formulací výuky. První část se zabývá obecnou stavbou všech možným realit, druhá část podává náčrt přírodního jsoucná, třetí lidských děl v dovednostech a společenské organizaci. Čtvrtá část se věnuje výkladu duchovních dějin a pátá teologii. Nakonec se v šesté části Komenský zabývá užitím všeho předchozího k nápravě člověka a světa. Verze, která nabyla u Komenského převahy Na počátku 40 let 17. století, byl Komenský přesvědčen, že dějinný okamžik naléhavě potřebuje pansofickou myšlenku. Pansofie již není součástí vychovatelství, ba právě naopak. Vychovatelství se stává součástí pansofického úsilí.⁵⁵

Komenského vychovatelské a nápravné snahy jsou tedy shrnuty do jednotného rámce jednoho díla, **Všeobecné porady o nápravě věcí lidských**. První díl je nazván **Panergesia** (Kniha o všeobecném probuzení), jejím cílem je přivést lidstvo k myšlence pansofické nápravy podstatných věcí, které dělají člověka člověkem. **Panaugia** (Všeobecné světlo) se zabývá objevením prostředku nápravy a sjednocením všech pramenů světla, které nám jsou k dispozici.

Třetím dílem je **Pansofia** (Všeobecná moudrost), tedy vlastní pansofie, která podává „*historii světů jakožto světovou historii, osud a smysl světa, jako vzestupu a sestupu, přičemž jednotlivé světy jako mundus archetypus, mundus angelicus, příroda, díla lidské práce a organizace mají tutěž základní metafyzickou strukturu*“⁵⁶. **Pampaedia** (Vševýchova) je částí čtvrtou, především pedagogickou, kde se vykládá celý lidský život od narození po smrt jako vedení k podstatným věcem člověka, jako škola lidské moudrosti, tedy pansofie. **Panglottia** (Všemluva) podává způsob napravení jazyků směrem k jazyku všeobecnému, zprostředkovávající vševědění. Šestý díl **Panorthosia**

---

⁵⁵ PATOČKA, Jan. O významu Všeobecné porady o napravení věcí lidských pro celkové dílo a oceňování Jana Amose Komenského. In: *Komeniologické studie: soubor textů o J. A. Komenském. 2. díl, Texty publikované v letech 1959-1977*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1998, s. 128-129. ISBN 80-86005-03-4. S. 130.

⁵⁶ PATOČKA Jan., pozn. 55, s. 132.

(Všenáprava) ukáže nápravu společnosti, která probíhá ve všech společnostech, od malé po velké. Poslední, sedmá část, **Pannunthesia** (Kniha o všeobecném povzbuzování) vyzývá všechny na účasti „porady“.⁵⁷

Pansofie

Pansofia, neboli Komenským více používané slovo Pantaxie, je prvním výsledkem soustředěného světla, které dopadá na poměr člověka k věcem. Tedy na to, jak poznáváme skutečnost. Patočka uvádí, že název Pansofia by podle Komenského mohl lidstvo dovádět ke špatným závěrům o tom, že by někdo, jako je člověk, mohl proniknout do veškerých tajemství bytí. Pantaxie je základem celé Porady, „*protože pochopení jednotného řádu věcí, celého jejich bytostného složení i s jejich účelem a smyslem je klíčem k celé nápravě.*“⁵⁸ O posledních dílech porady můžeme tedy říci, že jsou důsledky či „plody“ pansofie. Pantaxie má být cestou i pro ty nejprostší lidi a má být vštěpována člověku již od raného mládí, neboť jedině tak může nastat náprava a sjednocení světa.

Srdcem **Pansofie** je spis, který je známý, ale nebyl doposud náležitě oceněn. Je jím **Janua rerum – Brána věcí**.

Pansofia je rozdělena do osmi částí, které popisují osm pansofických světů - gradů. Zcela nepostradatelným je třetí gradus, pojednávající o mundus angelicus, tedy o andělském světě, Patočka poukazuje na to, proč je významným. Důvodem je, že popisuje kosmickou událost a historii světů ve shodě s křesťanskou koncepcí. Počátkem dramatu je napětí mezi stvořením a pádem, jehož nejvyostřenějším okamžikem je spíše pád, který vyplývá ze svobody. Opět zde vidíme prvek Komenského - zdůraznění svobody, která je jednou z rozhodujících složek pro splnění poslání člověka.⁵⁹

---

⁵⁷ PATOČKA Jan., pozn. 55, s. 133.

⁵⁸ PATOČKA, Jan. Komenského Všeobecná porada. In: *Komeniologické studie: soubor textů o J. A. Komenském. 2. díl, Texty publikované v letech 1959-1977*. 1. vyd. Praha: Oikoymenth, 1998, s. 149-211. ISBN 80-86005-03-4. S. 180.

⁵⁹ PATOČKA, Jan, pozn. 58, s. 186.

Část šestého gradu pojednává o morálním světě, světě lidských vztahů nejen k sobě ale i k ostatním. Tím, že se člověku podaří zvládnout svůj individuální život, sám sebe, a hlavně své vztahy k ostatním lidem, dochází ke vzniku nového světa. Člověk má vrozený pud po klidu a míru, který je základem celého morálního světa. Škola by měla být středem společenské organizace, neboť v sobě má odrážet celou společnost a být přípravou pro budoucí veřejný život.⁶⁰

Pampaedie

Další částí Komenského **Všeobecné porady o nápravě věcí lidských** je část pátá, tedy **Pampaedie**. Tato část se zabývá popisem Komenského vychovatelského systému. Komenský se zde již nezabývá prostředky a způsoby výchovy, ale upřednostňuje cíl výchovy, její strukturu a podstatu. Charakteristickým rysem je v první řadě její univerzalizmus, neboť je výchovou opravdu pro všechny.

Podílí se na regeneraci člověka a jeho proměně v univerzální bytost. Idea lidské mysli je zde uchopena filosoficky. Patočkova definice zní následovně: „*vnitřní nekonečnost člověka odpovídá vnější nekonečnosti světa, vnitřní propast bytosti samočinné ničemu konečnému se nepodřizující, má být naplněna a osvětlena, síly tohoto vnitřního nekonečna mají být vedeny tam, kam spěje nikoliv jeho přirozené sobectví, nýbrž jeho hluboká ideová podstata, podstata bytosti univerzální*“⁶¹.

Proto je člověk uveden výchovou do světového celku, aby spolupracoval na jeho usmíření, harmonii a sjednocení. Čtvrtá část tedy obsahuje první systém teorie výchovy, která se však neomezuje pouze na školní výchovu, ale zaměřuje se na celý svět a na věci v něm.

Všeobecnou poradou o nápravě věcí lidských se po Komenského zabývali Hartmann a Nigrin, kteří se pokusili o jeho rekonstrukci. Rukopis, který se zachoval, je sice ještě plný překladatelským poznámkem, ale to nic nemění na přínosu tohoto díla společnosti.

---

⁶⁰ PATOČKA, Jan, pozn. 58, s. 195.

⁶¹ PATOČKA, Jan, pozn. 58, s. 196.

Komenského otevřená duše

Komenský se zaměřuje nejen na vychovatelství, ale také na otevřenou duši člověka. Tato interpretační figura zahrnující otevřenou duši je formulována samotným Patočkou a ten podle ní také interpretuje dobu novověku jako dobu charakterizovanou protikladem mezi otevřenou a uzavřenou duší. Uzavřenou duší je duše, která do sebe nepřijímá nic cizího, je jakoby ohraničená a její autonomie se sbližuje s absolutnem. Je uzavřená, protože pro ni neexistuje žádné mimo. S každým problémem se musí vyrovnat pouze sama, svými vlastními prostředky a silami. A z téhož důvodu jsou její podstatné úkoly v „*perspektivě ovládní, zmocňování a přivtělování*“⁶².

Uzavřená duše je jakýmsi vrcholem světa, který nedokáže překonat nic, co se týče hodnoty a smyslu a žádná překážka pro ni neznamena zastavení se. Toto pojetí uzavřené duše je nedílně spjato se zrodem moderního života a novodobého obrazu světa.⁶³

Pro zakladatele moderní přírodní vědy je jejich dílo plodem ratio, jenž je pojímáno jako vlastnictví člověka, a lze jej nadále rozvíjet. Toto „ratio“ „uzavřená duše“ je základním argumentem pro pojetí světa. Komenského didaktika však není důsledek takové ratio. Patočka říká, že Komenského rozum se musí naučit věci napřed chápat a naučit se otevřít a podrobit svou duši něčemu jinému a vyššímu. Až když duše zjistí svou neodmyslitelnou závislost na něčem jiném, může doufat, „*že její rozum ve svém chápání dosáhne toho, že vycítí věci samy a vychutná je v jejich vlastním bytí a smyslu*“⁶⁴.

Komenský se nechal vést myšlenkou o otevřené duši především v **Labyrintu světa a ráji srdce** a v náčrtu o **Nápravě věcí lidských**. Jsou charakterizovány

---

⁶² PATOČKA, Jan. Komenský a otevřená duše. In: *Komeniologické studie: soubor textů o J. A. Komenském. 2. díl, Texty publikované v letech 1959-1977*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1998, s. 337-351. ISBN 80-86005-03-4. S. 337.

⁶³ PATOČKA Jan., pozn. 62, s. 337-338.

⁶⁴ PATOČKA Jan., pozn. 62, s. 339.

univerzalitou a lidským sebeodevzdáním se celku. Lidský život se vydává ve službě k Bohu, bližním a věcem.⁶⁵

Patočka se v roce 1970 zabýval analýzou dvou Komenského útěšných spisů: **Hlubina bezpečnosti a Labyrint světa a ráj srdce.**

V Labyrintu Patočka poukazuje na primárním úkon otevřené duše, kterým je odkrytí nicoty. V okamžiku, kdy poutník odhodí brýle mámení a odkryje propast, na které spočívá veškeré jsoucno, zmizí i pokušitel se zaslepeností. Odhozením brýlí je duše ponechána sama sobě a zaznívající hlas je nadějí pro nový počátek. Pravé bytí je pro Komenského opravdové jsoucno, nejvyšší jsoucno a pravý bůh. Otevřená duše se odebrává do oblasti „vpravdě jsoucího“. Člověk sám o sobě sem ale nemůže, protože lidská moc nedokáže zvládnout tuto cestu. Toto obrácení se ke kladu, základu nového života a pravého světového řádu, odhalení spolehlivého životního smyslu dochází díky božskému vůdci.⁶⁶ Patočka také poukazuje na omezenost vědy, kterou nelze nahradit náboženstvím a teologií.

Co se týče Hlubiny bezpečnosti, je zkušenost otevřené duše pojata poněkud odlišně. Zapletení člověka do světa je zde viděno jako bludnost člověka. Člověk se snaží dostat do všeobecného centra jinými cestami než těmi, které vedou opravdu k cíli. Patočka zastává stanovisko, že bludností je míněna „*samosvojnost*“ člověka, *jako sklon chtít být středem pro sebe samého a pro vše ostatní: vzpoura proti univerzálnímu středu, odloučení a vzepření*“⁶⁷. Ovládnutí světa poznáním je slučitelné i s myšlenkou otevřené duše, ale pouze v případě, že se jím nevyčerpává a nepokouší se jí o neomezenou vládu nad světem.⁶⁸

---

⁶⁵ PATOČKA Jan., pozn. 62, s. 340.

⁶⁶ PATOČKA Jan., pozn. 62, s. 343-344.

⁶⁷ PATOČKA Jan., pozn. 62, s. 344.

⁶⁸ PATOČKA Jan., pozn. 62, s. 344.

Během 17. století se začíná projevovat vůle k reformě vědění, která se nevyhnula ani Komenskému. V zásadě se tato reforma vztahuje na celou duši, ale nakonec se soustřeďuje především na nápravu rozumu.⁶⁹

Nauka o výchově u Komenského spočívá především na jeho pojetí přírody, které má svůj základ v božském umění, jež napodobuje a vyjadřuje. Božské umění je jakýmsi tvůrcem idejí, které ukazují základní plán a řád vesmíru ve všech jeho úrovních a oblastech. Komenského didaktika má tendenci přecházet od celku k částem, ale neustále se snaží mít na zřeteli celek.

Dle Patočky je Otevřená duše duší zásadně konečnou, díky níž může dojít k pedagogickému obratu, neboť takový obrat nemůže být uskutečněn duší uzavřenou. Výchova, která vznikne uskutečněním tohoto obratu, povede toho, jenž má být podmětem k ovládní světa, k pečování, střežení a k pochopení, „*že duše má svůj střed mimo věci a že se proto nachází tím, že překračuje, rozdává a vydává*“⁷⁰.

Opera didactica omnia

Dílo, které se řadí k významným Komenského pracím, je souhrn jeho sebraných spisů pojmenovaných **Opera didactica omnia**. Spisy byly dávány dohromady v době jeho práce na díle pansofickém, tedy v době po Lešenském požáru. Komenský se v Utrechtu díky maďarským studentům setkal s díly, která považoval za ztracená. Byla jím především Schola ludus, neboli Škola hrou, která byla dána ihned k tisku. Patočka uvažuje nad tím, jestli měla utrechtská příhoda podíl na Komenského zamyšlení se nad vlastními didaktickými spisy. Jisté však je, že se Komenského zájem v posledním čtvrtletí 1656 obrací právě k jeho didaktickým pracím.⁷¹

---

⁶⁹ PATOČKA Jan., pozn. 62, s. 347.

⁷⁰ PATOČKA Jan., pozn. 62, s. 350.

⁷¹ PATOČKA, Jan. O vzniku a stavbě díla Opera didactica omnia. In: SCHIFFEROVÁ, V., eds. *Komeniologické studie: soubor textů o J. A. Komenském. 1. díl, Texty publikované v letech 1941-1958*. 1. vyd. Praha: Oikoymenth, 1997, s. 232-250. ISBN 80-86005-03-4. S. 232-235.

Práce na **Veškerých spisech didaktických** odvedla Komenského pozornost od práce na Všeobecné poradě. Komenský si dal za úkol vyjasnit holandskému čtenáři dosud nepublikovaná díla, především jejich význam a jejich vzájemné souvislosti. Můžeme zároveň spatřit autorovu distanci od svých vlastních prací, jakýsi sklon k autobiografickému pozorování. Komenský se držel při stavbě svého díla historickým rámcem, a tak svou práci rozdělil do třech velkých oddílů: prvním z nich je doba lešenská do roku 1642, druhý oddíl je doba elblaská do 1650 a třetím oddílem je doba uherská v Potoku do 1657. Tyto tři díly byly nakonec doplněny o díl čtvrtý, tedy dobu amsterodamskou.⁷²

Patočka uvádí, že v době práce na **Veškerých spisech didaktických** bylo již k tisku připraveno několik částí Všeobecné porady, především Pampaedie, a tak se vliv této nové didaktické soustavy odráží na období amsterodamském. Jedním z těchto přehledů didaktické tvorby je Komenského Vějička moudrosti, která je jakýmsi vlastním komentářem ke Komenského dílům.

Obsahuje nejen poznámky k vlastní práci, ale i různé varianty a doplňky dosavadních myšlenek. Komenský nepovažuje své dílo za něco dokonalého, ale pokládá ho za něco, co je schopno neustálého zlepšování. Toto kritické zhodnocování vlastních spisů vedlo Komenského k myšlence ideje dokonalé školy a prostředků, na kterých by založil svou celkovou didaktickou nauku.⁷³

V druhé polovině roku 1657 vznikají pravděpodobně pojednání tvořící celek. Byly jimi: „1) *Nová expozice přirozené metody ve Východisku ze školských labyrintů na volné prostranství*, 2) *Vzkříšené Latium jako aplikace této metody na latinský jazyk*, 3) *Živá tiskárna jako její aplikace na běžné předměty učební bez zásadní změny celé školské organizace*, 4) *Církví navracený ráj, totiž škola ve svém nejširším pojetí, v těsném vztahu k posledním cílům lidského života a k vzdělání všestranně univerzálnímu*.“⁷⁴ Poté také Komenský přemýšlí nad svým dědictvím, a tak v **Předání pochodně** stanoví ty, kteří by jej mohli dobře spravovat a zdokonalené odevzdat dále.⁷⁵

---

⁷² PATOČKA Jan, pozn. 71, s. 236-237.

⁷³ PATOČKA Jan, pozn. 71, s. 238.

⁷⁴ PATOČKA Jan, pozn. 71, s. 239.

Základem **Opera didactica omnia** je již zmíněná duchovní autobiografie, která je podložena pansofickou ideou. Patočka poukazuje na to, že veškeré Komenského práce v první části ukazují pedagogicko-didaktické důsledky pansofické myšlenky. Například u **Informatoria školy mateřské** nebo **Brány jazyků otevřené**. Hlavní myšlenkou druhého dílu je Nejnovější metoda jazyků, která je pansofickou filosofií jazyka. I zde je patrný pansofický základ. Oním základem je „výklad o jazykovém bytí, jedné ze tří hlavních kategorií bytí vůbec, v němž se plně odrážejí dvě ostatní, bytí věcné a myšlenkové; stálým zřetelem je výchovný univerzalizmus, který hledí vyučovat celku jazyka, nikoliv pouze částí, a přispět tak k celkovému vzdělání člověka, nikoliv k vytváření zlomku lidí“⁷⁶.

Gramatika januální byla ve druhém svazku ponechána celá. Je určena učitelům, ne žákům a je na ni potřeba nahlížet filosoficky, protože spočívá na Komenského filosofií jazyka. Druhý díl obsahuje i mnoho dalších spisů jako jsou například „**Poznámky k nové januální mluvnici**“ nebo „**Klíč k nejnovějším Dveřím jazyků, Mluvnice latinská i národní**“⁷⁷.

Třetí svazek je obsahově nejpestřejší. Popisuje na filosofickém základě plány na sedmitřídní pansofickou školu, Školu vševědnou. Teoretický úvod dílu je zaměřen na otázku školskou, jež ukazuje, že Komenskému zde půjde především o otázky didaktické praxe.

Vědění již není tolik prosazováno, místo toho je důraz kladen na vůli a jednání. Příslušný výklad potom přináší spis **O zjištěných překážkách pansofických snah**, kde úvodní stať pojednává o překážkách, které se staví do cesty pansofickému studiu. Nechybí zde ani knihy určené pro latinskou trojtřídní školu tvořící celek, je jím **Vestibulum** neboli **Předsíň**. Řadí se sem i **Vestibulární seznam neboli Zárodek latinského slovníku** a spis **Počátky mluvnice**.⁷⁸

---

⁷⁵ PATOČKA Jan, pozn. 71, s. 239.

⁷⁶ PATOČKA Jan, pozn. 71, s. 242.

⁷⁷ PATOČKA Jan, pozn. 71, s. 240-242.

⁷⁸ PATOČKA Jan, pozn. 71, s. 243-244.

Ve třetím svazku jsou práce veskrze určeny k tomu, aby se podařil plán tříleté latinské školy a bylo oživeno potocké studium, především upevněna kázeň. Jsou zde přetištěny **Tři řeči potocké** vysvětlující smysl a potřebnost didaktických úkolů každé jednotlivé třídy latinské školy. Dále je tu spis **Vzkříšený Fortius čili Jak vyhnat ze škol lenost**, kde na světlo znovu vyvstává všenápravný duch Komenského reforem.⁷⁹

Čtvrtý svazek má již odlišnou stavbu oproti svazkům předešlým, a to z toho důvodu, že je svazkem dodatků a souhrnů.

Patočka považuje **Veškeré spisy didaktické** za shrnutí „*postupných pokusů o řešení pedagogických a didaktických problémů, doložených zásadami, které byly vytčeny prvně ve Velké didaktice a pramenily z pansofické myšlenky celkového, universálního a všestranného vzdělání*“⁸⁰.

Patočkova jedinečnost interpretace Komenského tkví v uchopení pojmu otevřené duše, jeho zkoumání a nové formulaci.

---

⁷⁹ PATOČKA Jan, pozn. 71, s. 246-247.

⁸⁰ PATOČKA Jan, pozn. 71, s. 248.

Komenský ve filozofii Radima Palouše

Radim Palouš je českým filosofem a pedagogem, který se svým zájmem o filozofii Jana Amose Komenského řadí k našim významným komeniologům. Je pokračovatelem jiného významného českého filosofa, a to Jana Patočky. Charakteristickým rysem jeho interpretace Komenského je snaha uvádět jeho myšlení v souvislosti s Komenského teologickým cítěním.

Komenského výchovný koncept

Výchovné koncepty v minulosti byly jiného rázu, než je známe dnes. Školu především představovala výchova náboženského charakteru či výuka v teologických oborech a tímto „nedělním“ zaměřením výchovy disponovala škola i na počátku novověku. Vše vedlo k pochopení a studiu Písma.⁸¹

Komenský však přichází se svým univerzálním školským systémem, ve kterém by se každý člověk měl naučit všemu a ve kterém mu jde především o nápravu věcí lidských. Tato náprava je zde důležitá především díky Komenského chiliastickému očekávání konce světa. Z tohoto důvodu je tedy nutné, aby se lidé, kteří žijí poklesle a ve zmatku, připravili na boží soud, při kterém by mohli napravit svá prohřešení.⁸²

Postupem času nabýval na významu pragmaticky orientovaný racionalismus. Životní praxe a dočasné úkoly si z Komenského konceptu vypůjčily pouze to, co přinášelo užitek. Jejich výběr spočíval především u Komenského nápadů na výchovné metody, způsobů snadnějšího vyučování a myšlenek z jeho Didaktik týkající se nejvhodnějšího věku k vyučování.⁸³

Člověk sám o sobě je bytostí závislou, která se může proměňovat pouze v rámci světa a jejíž proměna může člověka napravit jen tehdy, pokud směřuje k celkovému smyslu. Tato změna není změnou člověka v nitru, ale je jí obnovené pravé zacházení s věcmi a lidmi i se svým vlastním životem.

---

⁸¹ PALOUSH, Radim. *Čas výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 70.

⁸² PALOUSH, Radim., pozn. 81, s. 68.

⁸³ Tamtéž, s. 68.

Prostředkem k naplnění celkového smyslu je vzdělaný člověk, který má dosáhnout poslání člověka. Teprve tehdy dokáže napravit zlo ve světě a v člověku.⁸⁴

Vrcholem pravého vědění je chrésis, faktické žití – „*bytí člověka na zemi, ale bytí pojato jako služba věcem a lidem*“⁸⁵. Stupni lidské moudrosti jsou theoria, praxis a chrésis, ale pouze prostřednictvím chrésis se upevňuje čas běhu světa. Člověk se spoluúčastní na vytváření řádu světa a těmito svými výtvoři pak naplňuje svůj úkol, kterým je napravení zmatků a navrácení světa jeho pravého smyslu.⁸⁶

Napravení lidské zmatenosti je tedy podle Komenského možné prostřednictvím pampédie, která ho navede na cestu k odpovědnosti vzhledem k celkovému smyslu. Avšak ani jeho důvěra v možnost rozumného výchovného lidského počínání není bez limitů. Svědčí o tom především jeho škola stáří. Školy nižšího věku se podle jeho myšlenek nevztahují k celku života tak, jako se vztahuje škola stáří. Škola dospělosti je zase školou pracovní praxe, tedy samotné zaměstnání můžeme nazvat školou. A i škola dospělosti se obrací k následnému údobí života, tedy ke stáří.⁸⁷

Každému člověku je zapotřebí školy, neboť jsme všichni děti Boží a jsme povoláni k účasti na dějinách spásy. Výchova se tedy musí týkat každého, protože každý z nás má šanci na záchranu. V tom je však ukryt problém, protože z časových důvodů nelze zařídit jiná než hromadná výchova.⁸⁸

---

⁸⁴ PALOUŠ, Radim., pozn. 81, s. 70-73.

⁸⁵ PALOUŠ, Radim., pozn. 81, s. 73.

⁸⁶ PALOUŠ, Radim., pozn. 81, s. 73-74.

⁸⁷ PALOUŠ, Radim., pozn. 81, s. 74-75.

⁸⁸ PALOUŠ, Radim., pozn. 81, s. 81.

Komenského škola stáří

Radim Palouš poukazuje na to, že myšlenky Jana Amose Komenského se v dnešním duchu doby chápou poněkud jinak, než jím byly koncipovány. Jsou upravovány a uchopovány způsobem, který je pro dnešní společnost nejužitečnější. Postupem času se začal spatřovat velký význam Komenského ve vymýšlení prostředků k výuce, které ji značně zjednodušovaly a zpřístupňovaly ji žákům.

Samotná výchova začíná od 19. století fungovat především pro společnost, která je uzavřená a proti které se staví Komenského výchova se svou kritickou funkcí vůči její uzavřenosti. Snažil se o to, aby byla výchova jakousi cestou nápravy věcí lidských.⁸⁹ Komenský se snažil usilovat o to, aby se škola stala pro žáky přípravou k určitým pracovním úkonům a také přípravou na „praxi života“. *„Komenský důrazně připomíná, že přece nenapsal „didaktiku umění pekařského nebo malířského nebo mluvnického nebo logického, ani jiné částechy z věcí hodných poznání, nýbrž didaktiku života.“*⁹⁰

V pozdějších dílech se prodírá do popředí myšlenka výchovy, která se obrací k takovému celku, jehož dominancí je člověku potřeba žít. Takováto výchova je výchovou univerzální a tento Komenského důraz na celkové dělá z pedagogiky *„ústřední nauku o reálné starání se o hlavní cíl lidského života“*⁹¹. Celý lidský život bychom měli z hlediska výchovy pojmout jako přípravu a jako školu. V dnešní době je však výchova chápána pouze jako potřeba nabytí zkušeností a vědomostí, abychom

---

⁸⁹ PALOUSH, Radim. *Česká zkušenost: příspěvek k dějinám české filosofie: o Komenského škole stáří, o Bolzanově významu v našem duchovním vývoji a o Masarykově filosofickém mládí-se závěrečným odkazem k Patočkovi*. Vyd. 2. Praha: Academia, 1994, 176 p. ISBN 80-200-0494-7, s. 10-11.

⁹⁰ PALOUSH, Radim., pozn. 89, s. 11.

⁹¹ PALOUSH, Radim., pozn. 89, s. 11.

vybavili osobnost pro život a pro společnost, Komenský nicméně ve své **Pampedii** uvádí, že jde o to, aby se člověk stal lidským.⁹²

Tato myšlenka lidskosti se však v době, kdy se ve společnosti více spěje k pragmaticky orientovanému racionalismu, mívá svým účinkem.

Výchova je především taková, která se zaměřuje na životní praxi a na momentálně naléhavé dočasné účely. Cíle, které tyto momentální potřeby přesahují a jsou zaměřeny na celkový svět a jeho smysl, nejsou důležité a není se jimi potřeba zabývat.⁹³

Důležitým poznatkem ohledně Komenského názorů na výchovu je také věk, kdy je nejdůležitější dbát na přípravu na život a kdy je nejlepší doba na vyučování toho či onoho. Hlavní Komenského názor je ten, že mládí (tedy doba do věku 24 let) je nejvhodnějším obdobím pro učení se. Palouš však uvádí, že se jeho argumenty ohledně výchovy poněkud rozcházejí.

V **Pampedii** je uvedeno, že má být člověk vychováván po celý jeho život, ale v Didaktice je zase zastáván názor, že nejlepším obdobím pro výchovu je mládí. Radim Palouš na toto reaguje otázkou, „*zda je správné, aby byl člověk v mládí připravován k úkolu tak celkovému, jako je vzít na sebe ono lidské poslání*“ a zda není po člověka při „*přijetí k celkovému smyslu nejvhodnějším údobím stáří, kdy se nemusí řešit momentální účely*“⁹⁴? Příklady, které jsou Komenským uváděny v prospěch školy mládí, jsou partikulární povahy, a to například práce malíře, kuchaře nebo muzikanta. Jsou to tedy práce, ve kterých je důležité začít učení již v mládí. Podobně je zde zacházeno i s pobožností, která když se v mládí nevštípí, těžko se ve stáří nalezne. V Komenského díle je tedy na školu mládí soustředěna velká pozornost, a až v jeho Vše výchově je tento důraz poněkud utlumen ve prospěch ostatních období života. Začíná se zde věnovat Škole stáří, protože až s blízkostí smrti jsme si vědomi touhy pochopit smysl našeho života a upustit od pomíjivého.⁹⁵

---

⁹² PALOUŠ, Radim., pozn. 89, s. 12.

⁹³ PALOUŠ, Radim., pozn. 89, s. 13.

⁹⁴ PALOUŠ, Radim., pozn. 89, s. 13.

⁹⁵ PALOUŠ, Radim., pozn. 89, s. 13-14.

Celek lidského života

Život sám o sobě má svůj začátek, svůj konec, a především svůj smysl. Člověk se však od smyslu svého života velmi často odvrací, neboť se zaměřuje sám na sebe, své hodnoty také vztahuje sám k sobě, a tak nakonec celkový smysl života v jeho podvědomí mizí ve prospěch momentálních účelů. Život jako celek už nemá pro člověka smysl. Výchova je pohybem, který nám má pomoci vyvést nás z uzavřenosti vlastních omezených zájmů.

Výchova není tedy přípravou na určité životní úkony, ale je vyváděním z každodennosti. Člověku by tedy mělo jít o to, aby našel řád a způsob cvičení mysli, aby nelpěla na nepodstatném a snažila se nahlédnout příslušnost každé skutečnosti k celku.⁹⁶

Člověk má svobodnou volbu zvolit si mezi částečností a celkovostí, mezi omezením na své úzké účely a mezi zodpovědností vůči celkovému smyslu. A tato volba probíhá po celý život, tudíž ani na jeho konci není nic ztraceno, protože i na sklonku života můžeme nějakou vadu vykořenit, nebo ji naopak sobě zakořenit.

Komenským je celek lidského života „*chápán jako dynamická jednota přítomnosti minulého vzhledem k budoucímu, jako odpovědnost dneška za viny včerejška*“⁹⁷. Člověk podle něj ale může být vychován k správné jednotě a celistvosti lidského života. Ve Škole stáří jde tedy o: „*1. moudře využívat dosavadní životní práce, 2. správně používat zbytek života, 3. správně uzavřít celý život smrtelný a radostně vkročit v život věčný*“⁹⁸.

Komenského pojetí člověka

Komenského centrem uvažování je způsob, jak napravit člověka a svět. Aby k této nápravě mohlo dojít, je důležité dosáhnout změny v zacházení s věcmi a lidmi toho světa. Zásadním problémem je oddělování člověka od jednotného celku zakladateli moderních věd. Komenský toto však odmítá, neboť nesouhlasí s dělením věcí na res

---

⁹⁶ PALOUŠ, Radim., pozn. 89, s. 15-17.

⁹⁷ PALOUŠ, Radim., pozn. 89, s. 21.

⁹⁸ PALOUŠ, Radim., pozn. 89, s. 19.

cogitans a res extensa (na objekt a subjekt) a pojmáním výchovy jen jako pěstování osobnosti. Zastává názor, že člověk se narodí jako nepopsaná tabulka a výchovou na ní můžeme zapsat vše potřebné. Můžeme tedy pomocí ní dosáhnout i vrcholného cíle a převzít úlohu, která ve světě člověku náleží, přijmout vyšší vůli a smysl našeho života. Po narození člověka v první chvíli nemáme ponětí, k jakému poslání je předurčen, co je cílem jeho života. Zjišťujeme to posléze poznáním jeho nadání a poté podle jeho osobitého nadání, čemu by se měl věnovat a co by měl plnit, tj. k popsání jeho prázdné tabulky.⁹⁹

Je však otázkou, jak k nám může svět vstoupit ve své pravé podobě. Cestou, kterou se k nám v této podobě svět dostává, jsou naše smysly, neboť jsou orgány naší sounáležitosti se světlem a jsou jednou z bran v komunikaci se světem.

Důležitým nástrojem sloužícím k nápravě veškeré zmatenosti je světlo rozumu, které má rozptýlit tmu a o které člověk může pečovat, aby byl účastněn na světle.

Pansofické vědění nelze získat ustavičným vzděláváním se všemu, ale je posláním člověka, díky němuž dojde k napravení zmatenosti v lidských věcech a učiní důležitý krok v dějinách celého světa. Vzdělaný člověk je tedy prostředkem k naplnění celkového smyslu dějin veškerenstva.¹⁰⁰ Pansofii nemůžeme brát pouze jako zření pravé skutečnosti a jako teorii, není to vševědoucnost boží, ale je úkolem a povinností člověka. Pansofické vědění předpokládá, že se autonomní lidské vědění vzdá sebe sama a že se zřekne veškeré vlastní vůle. Člověk sice má svobodnou vůli, ta mu je ale dána především proto, aby byl k dispozici svému pravému poslání. Pansoficky vzdělaný člověk uplatní svou svobodu jako možnost zastání obecného.¹⁰¹

Komenského „racionalismus“

Když se budeme zabývat racionalismem u Jana Amose Komenského, musíme se vyvarovat omylu, že Komenský chápe racionalismus jako podrobení světa rozumem. Není to tak, pouze vidí cestu k nápravě vzděláváním lidského rozumu. Klasický

---

⁹⁹ PALOUŠ, Radim., pozn. 89, s. 23-26.

¹⁰⁰ PALOUŠ, Radim., pozn. 89, s. 28-29.

¹⁰¹ PALOUŠ, Radim., pozn. 89, s. 29-30.

racionalismus má v podstatě pravdu, ale byl pouze nedokonale proveden. Palouš zdůrazňuje, že se ho Komenský pokusil zdokonalit, tedy umístil zodpovědnost „osvíceného“ člověka do toku historického času a zdůraznil lidskou zodpovědnost naplnit své poslání vzhledem k celkovému smyslu. K tomuto směřování člověka je však nezbytná výchova. Komenského celá výchova je rozumové povahy, kde však používá kromě rozumu i smysly, které pomáhají člověku všemu porozumět a chopit se svého díla.¹⁰²

Z předešlého textu vyplývá, že výchovou a správným věděním se nám podaří zbavit zmatenosti. Co je však příčinou?? Podle Komenského je slepota myslí. Lidé nemohou jednat správně, pokud jsou slepí a správně nepřemýšlejí. Je tedy nutnost tuto slepotu odstranit a uzdravit a to pomocí porozumění. „*Svět k nám vchází prostřednictvím smyslů, obraz Boží prostřednictvím rozumu a Bůh sám prostřednictvím víry.*“¹⁰³ Ctnost a zbožnost jsou bez potřebného vědění prázdné, bez významu. Plnými se stávají teprve tehdy, pokud jsou naplněny věděním a my porozumíme. Základem pro vznik lidské zbožnosti je rozum „*znamenající plnění lidské úlohy na tomto světě, neboli chrésis*“¹⁰⁴. Ostatní složky lidské duše jsou včleněny do rozumově uchopitelného rozvrhu, kde vědění, jakožto rozumové nahlédnutí, určuje povahu lidské činnosti.

Výchova ve stáří

Pro celek života není podle Palouše důležitější škola než škola stáří.

Škola dospělosti je u Komenského školou pracovní praxe, neboli již samotným zaměstnáním a obrací se k období následujícímu, tedy ke stáří. Jak již bylo zmíněno, důvodem je naše touha poznat smysl života. Na jeho sklonku jsme schopni zaměřit se na jeho celkovost. Tuto celkovost bychom však měli mít neustále před očima, ač je „*nadvláda celkovému smyslu naprostá a ani člověk, který této nadvládě „rozumí“ a fakticky ji „přijímá“ nemůže zcela rozumět situaci a dějům v ní*“¹⁰⁵.

---

¹⁰² PALOUŠ, Radim., pozn. 89, s. 31.

¹⁰³ PALOUŠ, Radim., pozn. 89, s. 33.

¹⁰⁴ PALOUŠ, Radim., pozn. 89, s. 34.

¹⁰⁵ PALOUŠ, Radim., pozn. 89, s. 39.

Stáří může pro mnoho lidí znamenat konec jejich života, ale Komenský se na to dívá jinak. Stáří není počínající ústup života, ale je naopak jeho slavným vyvrcholením. Ve stáří může dojít k potřebné skromnosti a pokoře, do popředí vystupuje vážnost života a posledních cílů, ale také strach ze smrti.

Jan Amos Komenský nepovažuje svůj všenápravný program za něco konečného, nepovažuje své myšlenky za definitivní, naopak je předkládá k vzájemné poradě. Komenského Škola stáří se velmi liší od pojetí našeho dnešního stáří. V jeho myšlenkách jsou staří lidé uctíváni jako nositelé moudrosti, kdežto v moderní době se na staré lidi pohlíží s pohrdavým soucitem a snahou ulehčit jim, co nejvíce v jejich odloučení od běžného života, neboť stáří je v dnešní době něco jako nemoc, která by mohla nakazit ostatní.¹⁰⁶

Svět jako škola

Komenského myšlenkou světa jako školy se ve své interpretaci zabývá i Radim Palouš. Sám svět o sobě má výchovnu funkci, čili svět je vlastně světem výchovy. Aby mohl člověk vůbec svět pochopit, je nezbytné, aby se stal opravdovým žákem, který se světu snaží naslouchat a porozumět mu. Pokud se člověk transformuje ze svébytného jedince a stane se účastníkem, svět se pro něj stane smysluplným a bude se ho snažit vést a inspirovat.¹⁰⁷

Světem, se kterým se v první řadě našeho života setkáváme, je svět viditelný. Každá věc je našimi výukovými předměty a jsou jimi již první věci, které s příchodem na svět vnímáme svými smysly. Školou moudrosti je poté sám přirozený svět, sama příroda v té nejvyšší božské moudrosti. V této škole se člověk pouze neučí, ale je jí také vychováván. Nejsou v ní důležité pouze vědomosti a dovednosti, které nám pomáhají v našem životě, ale jde v ní o celkový smysl. S touto myšlenkou jsme se již setkali v předchozím textu o Komenského škole stáří, která prochází celou jeho filozofií.¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ PALOUSH, Radim., pozn. 89, s. 43.

¹⁰⁷ PALOUSH, Radim. *Komenského Boží svět*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-042-5615-5, s. 50-51.

¹⁰⁸ PALOUSH, Radim., pozn. 107, s. 51.

Komenského pojetí světa jako školy je pojímáno jako vztah žáka a učitele. Již po svém narození člověk usedá do této školy, ve které je posléze po zbytek jeho života vyučován. Ve škole, kterou navštěvujeme od svých dětských let, je důležité dbát na pozornost žáka a jeho správně počínání, které by nemělo být nedbalé. Komenského Vševýchova pobízí žáka již od mala, aby vnímal a naslouchal promlouvání přírody k němu samotnému, protože sama příroda ho naučí všemu dobrému a vyhýbání se všemu zlému. Didaktická pravidla by se neměla dolovat ze zkušeností vyučujících, ale měla by být nalézána v samotné společnosti.¹⁰⁹

Svět spolu s přírodou je první školou pravé lidské moudrosti.

Posléze její celek doplňuje škola Písma svatého a škola lidského nitra, neboli našeho svědomí. Z těchto tří částí *„lze potom čerpat skutečnou „sofia“, všeobecnou a celkovou pansofii“*¹¹⁰.

Komenského snaha se zaměřuje také na umění umělého vyučování, které by mělo spět ke spiritualitě božího světa a otevíralo cestu univerzalitě. Toto umělé školství by mělo být plno pansofického vědění, které dokáže vnímavým žákům ukázat celistvost světa. Komenský neklade důraz na učení se dovedností a povrchní informovanosti o dějích ve společnosti. Důležité je celková moudrost.

Takovéto učení je jakási redukce, která vyjímá to nejdůležitější, to božské. Soustřeďuje se na pořádek veškerého jsoucna, na podřazené a nadřazené hodnoty a na poučení jak dobře žít. Komenský pojímá výchovu a vzdělání *„jako tu lidskou činnost, kterou se člověk vztahuje k nejvyššímu účelu, účelu všech účelů. Je to umění s absolutním smyslem.“*¹¹¹

Podle Palouše je jistě dobré zmínit, jak je to v dnešní době jiné, protože dnes je vzdělávání pouhou přípravou na zaměstnanecký a občanský život.¹¹²

---

¹⁰⁹ PALOUŠ, Radim., pozn. 107, s. 52.

¹¹⁰ PALOUŠ, Radim., pozn. 107, s. 52.

¹¹¹ PALOUŠ, Radim., pozn. 107, 53.

¹¹² PALOUŠ, Radim., pozn. 107, s. 52-53.

Palouš zdůrazňuje, že v Komenského výchově jde vždy ve výsledku o ideu božího světa. Tato idea je nalézána v přírodě, kde je považována za normu pro lidskou výchovu, protože právě v takovéto výchově se člověk stává lidským.¹¹³

Svět jako škola není pouze zdrojem pro lidské poučení a výchovu, je sám o sobě výchovným pohybem, „*tedy školou, jakožto vývoj od pokleslosti a zapomenutosti k nápravě a šťastnému vyústění, jestliže se žáčkové skutečně poučí*“¹¹⁴.

V Komenského myšlení tedy zůstává svět vztažen k člověku svým smyslem. Sám Komenský aplikoval jako první myšlenku univerzální výchovné skutečnosti do lidského života až do myslitelných podrobností.

Poznání by mělo být otevřeno veškeré populaci, což znamená, že se jeho univerzální škola obrací k Jednomu, ale chce obsáhnout všechny lidi: vševýchova. Sám svět míří na člověka, kterému nabízí ponaučení a výchova míří zase na svět a neomezuje se pouze na člověka. „*Výchova je prostředkem nápravy toho, co je nedokonalé, co je pokaženo: vrací člověka k světu jako k výchovnému procesu.*“¹¹⁵

Encyklopedie

V pochopení Komenského úsilí považuje Palouš za důležitou myšlenku encyklopedického vševědění, které dokáže projasnit temnotu lidských myslí, která kazí celkovost světa. Toto vševědění má především výchovný charakter, který vede člověka k otevření očí, aby jasně spatřil lidské úlohy a smysl a nasměrování lidského života. Samotná výchova prýští ze zdrojů stvořeného světa a obrací se na celý život člověka, nikoliv jen na jeho určité období. Není pouhou přípravou na to, co má potom přijít, ale je to uváděním ke Slunci, k Dobru a je orientována k pravdě a bytí. Tím, jak je člověk vychováván, nabývá svého místa „*v encyklopedii „bytostného děje*“¹¹⁶, neboť Komenského vyučování je „*uváděním do světového celku*“¹¹⁷.

---

¹¹³ PALOUŠ, Radim., pozn. 107, s. 53-54.

¹¹⁴ PALOUŠ, Radim., pozn. 107, s. 54.

¹¹⁵ PALOUŠ, Radim., pozn. 107, s. 58.

¹¹⁶ PALOUŠ, Radim., pozn. 107, s. 63.

¹¹⁷ PALOUŠ, Radim., pozn. 107, s. 63.

Svět není jen pouhou školou, která nás vzdělává, je spíše úkolem, kterému, když porozumíme, vstoupíme do oblasti výchovy. Ke splnění tohoto úkolu nám pomáhá encyklopedické vševědění, díky němuž může člověk dospět ke svému cíli.¹¹⁸

Komenský zastává názor o pansofické encyklopedii takový, že je „*aktuálním lékem, který přivodí nemocnému lidstvu zdravý stav.*“¹¹⁹

Komenského encyklopedičnost se oproti francouzským osvícencům liší především ve své obrácenosti k božímu světu. Jeho „osvícenský racionalismus“ zůstává na rozdíl od typických zastánců západoevropského osvícenství nábožensky zakotvený.¹²⁰

---

¹¹⁸ PALOUŠ, Radim., pozn. 107, s. 60-64.

¹¹⁹ PALOUŠ, Radim., pozn. 107, s. 63.

¹²⁰ PALOUŠ, Radim., pozn. 21, s. 65.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo ukázat, jak výchovu a vzdělání Komenského interpretují dva naši významní komeniologové Jan Patočka a Radim Palouš. V centru pozornosti jsou především základní Komenského práce a myšlenky. Práce měla poukázat na Patočkovu zaměření se na Komenského otevřenou duši a na hlavní téma Paloušovy interpretace Komenského, školu života.

Jana Patočku můžeme považovat za velkého myslitele v oblasti výchovy a vzdělání, ale stejně jako je myslitelem, je i velkým filozofem Komenského myšlení. Cílem práce bylo popsat Patočkovu interpretaci Komenského výchovy a vzdělání. Práce autora se zaměřila na Patočkovu chápání Komenského a na jeho novátorské myšlenky a odhalení. Velkým přínosem je podrobné zkoumání, jak Komenského ovlivnil Mikuláš Kusánský, který měl velký podíl na díle Všeobecná porada o nápravě věcí lidských. Všeobecná porada je dílem, které Patočka chápal zcela jinak než ostatní komeniologové. Nebylo pro něj nesmyslem a utopií jako u ostatních, ale viděl ho jako projekt universalistického charakteru, jenž měl dát odpovědi na problémy lidského vědění. V práci byla osvětlena nová interpretační figura, jejímž tvůrcem je sám Jan Patočka a to figuru o otevřené duši, díky které může dojít k nápravě člověka i světa. Patočka klade velký význam Komenského pansofii, vzdělání všech a všemu. Autorka dospěla k závěru, že Patočka nevnímal Komenského pouze jako pedagoga ale především jako originálního myslitele, který se vymykal své době. Snažil se neustále hledat nové způsoby poznání a byl myslitelem celku.

Radim Palouš, žák Patočky, se na Komenského dívá také s velkým respektem a uznáním. Jeho interpretace je charakteristická jeho náboženským cítěním. Palouš je katolíkem a v jeho chápání Komenského to lze poznat. V literatuře, z níž se čerpalo, je jasně vidět náboženský podtext, který je charakteristický myšlenkou, že náprava světa a člověka je důležitá především z důvodu očekávaného konce světa. Palouš se zaměřuje na témata lidského života a pojetí člověka a mnohem srozumitelněji předkládá čtenáři Komenského myšlenky. Jeho myšlení je protkáno snahou vysvětlit, že žák se nemá ve škole učit pasivně a že se nemá učit k určitým povoláním, jež dnešní společnost vyžaduje. Důležité je pro něj, aby především člověk porozuměl.

Práce ukazuje na to, že Palouš proti filozofovi vidí v Komenském velkého pedagoga, pro nějž je důležitá výchova člověka od samého dětství až po stáří.

U obou interpretů je jasně vidět, že Komenského považovali za významného myslitele, pedagoga a filozofa. Jeho pedagogické myšlení přesahovalo svou dobu a v jisté míře mohlo zůstat nepochopeno. Oba dva poukazují na Komenského snahu napravit člověka a svět skrze výchovu a vzdělání. Chápu ho jako někoho, kdo hledá neustále nové způsoby poznání a jehož cílem je reforma a náprava společnosti.

Seznam použité literatury:

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Didaktika velká*. 3. vyd. Brno: Komenium, 1948.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1992.

KOŽÍK, František. *Světlo v temnotách: Bolestivý a hrdinský život Jana Amose Komenského*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.

KUMPERA, Jan. *Jan Amos Komenský: poutník na rozhraní věků*. 1. vyd. Ostrava: Nakl. Svoboda, 1992. ISBN 80-854-9803-0.

PALOUŠ, Radim. *Čas výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakl., 1991. ISBN 80-042-5415-2.

PALOUŠ, Radim. *Česká zkušenost: příspěvek k dějinám české filosofie: o Komenského škole stáří, o Bolzanově významu v našem duchovním vývoji a o Masarykově filosofickém mládí-se závěrečným odkazem k Patočkovi*. 2. vyd. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0494-7.

PALOUŠ, Radim. *Komenského Boží svět*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-042-5615-5.

PATOČKA, Jan. *Aristoteles, jeho předchůdci a dědicové: Studie z dějin filosofie od Aristotela k Hegelovi*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1964.

ŘÍČAN, Rudolf. *Jan Amos Komenský: Muž víry, lásky a naděje*. 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1970.

SCHIFFEROVÁ, V., ed *Komeniologické studie: soubor textů o J. A. Komenském. 1. díl, Texty publikované v letech 1941-1958*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-52-6.

SCHIFFEROVÁ, V., ed *Komeniologické studie: soubor textů o J. A. Komenském. 2. díl, Texty publikované v letech 1959-1977*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN: 80-86005-03-4.

SCHIFFEROVÁ, V., ed *Komeniologické studie: soubor textů o J. A. Komenském*.
3. díl, *Nepublikované texty*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2003. ISBN: 80-7298-079-3.